

## **Varstvo in razvoj slovenske krajine: Izhodišča za oblikovanje krajinske politike**

**Zapisnik s četrte tematske delavnice**

12. 04. 2019 (8.30 – 13.00)

Dvorana Četrtna skupnosti Trnovo, Ljubljana

## PROGRAM

---

Dogodek se je pričel z uvodnim predavanjem Maje Simoneti in povzetkom nekaterih ugotovitev prejšnjih tematskih delavnic, kateremu je sledila predstavitev koncepta krajinske politike, ki jo je razložil Aleš Mlakar. Tematika obeh predavanj je ponudila že nekaj oprijemljivih iztočnic za nadaljnjo razpravo, pri kateri so sodelovali vsi udeleženci in skozi različna strokovna ozadja predstavili vidike glede urejanja prostora, izpostavili probleme ter na koncu podali možne rešitve. Razvila se je produktivna debata, katere najpomembnejše iztočnice so predstavljene v nadaljevanju besedila.

Delavnice so se udeležili naslednji gosti: Manca Jug (Locus), Mojca Čučnik Zgonec (MKGP-Direktorat za kmetijstvo), Mojca Stupan Kobilica (Zavod za gozdove Slovenije, OE Ljubljana), Andrej Verlič (Snaga: KP Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib), Lidija Globevnik (Tematski Center Vode), Gaja Trbižan (RRA LUR), Mitja Simič (ZVKD Novo Mesto) in Blanka Bartol (MOP-Direktorat za prostor, graditev in stanovanja). Člani delovne skupine ne delavnici so bili: Tadej Bevk (DKAS), Aleš Mlakar (Prostorsko načrtovanje Aleš Mlakar; za DKAS), Maja Simoneti (IPoP), Špela Berlot (CIPRA Slovenija) in Nika Marn (IPoP).

### Program delavnice:

8.15 – 8.30	sprejem udeležencev in jutranja kava
8.30 - 8.45	pozdrav, predstavitev projekta, namena delavnice in potek dela
8.45 - 9.00	predstavitev udeležencev
9.00 - 9.20	predstavitev ugotovitev analize
9.20 - 9.25	razdelitev v skupine in delo po skupinah
9.25 – 10.15	prvi krog dela po skupinah: razprava o problemih urejanja krajine
10.15 - 10.40	<i>odmor za malico</i>
10.40 – 11.20	drugi krog dela po skupinah: razprava o rešitvah - ukrepih
11.20 - 11.30	<i>kratek odmor</i>
11.30 - 12.00	predstavitev izhodišč za krajinsko politiko
12.00 - 13.00	plenarna razprava in zaključek

## POVZETEK KLJUČNIH UGOTOVITEV IZ RAZPRAVE

---

### - Varstvo ni samo sebi namen, ampak mora biti premišljeno in produktivno.

Primer: Jeruzalemske gorice, kjer se izvaja vedno višja gostota saditve vinske trte, kar spreminja podobo krajine, a hkrati ustvarja dobiček. Potrebno bi bilo zagotoviti, v prostorskih aktih občine in strateških načrtih in smernicah za prenovo območja, da se ob prenovi vinogradov zagotavlja tudi ohranjanje biotske pestrosti in kulturnih posebnosti rabe prostora, ki so pomembne za identiteto krajine, kot so na primer jagnedi na slemenih.

### - Postopek pridobivanja in ravnanja s sredstvi je zelo zahteven.

Za pridobitev EU sredstev za nego in upravljanje krajine so potrebne ustrezne podlage, to je predhodno pripravljene in v dokumente vključene podlage. Ko pride do sredstev, se projekti radi komplicirajo in velikokrat posledično ustavijo. V primeru EU sredstev s področja kmetijstva je potrebno konkretno zarisano območje na kartografski podlagi in na to se nanaša izvajanje programa (ukrepov) tako, da se sredstva namenjajo kot razlika v dohodku zaradi (okolju, naravi, krajini) prilagojenega kmetovanja.

### - V Sloveniji sta izdelani 2 tipološki karti: krajinska in arhitekturna.

Pri prenovi in dopolnjevanju tipologij bi bilo smiselno povezati obe tipologiji in potem povezano prenašati vsebine na strateško in operativno raven načrtovanja. Ob tem je treba izpostaviti, da mnogi arhitekti niso naklonjeni določanju arhitekturne tipologije, ker naj bi ta ovirala 'kreativnost'.

Učinkovita rešitev ni v imenovanju človeka, ki bi poznal vsa pravila in nadziral stanje na terenu. Združiti je potrebno vsa strokovna znanja znotraj posameznih področij (kultura, narava, kmetijstvo, gozdarstvo) v celostni sistem upravljanja.

Najpomembnejši komponenta pri prestrukturiranju podeželja je človeški faktor. Ob tem se odpirata tako vprašanje demografskih sprememb in praznjenja prostora kot vprašanje vrednot in nove kulture rabe prostora. Priča smo tako pojavom zaraščanja in izgubljanja pestrosti rabe kot pojavom združevanja parcel, posegom tehnološkega izboljševanja pridelave in povečevanja intenzitete rabe, ki spremljajo razvoj in sodobni interes za kmetijstvo. Kulturna komponenta snovne in nesnovne krajinske dediščine je zelo močna hkrati pa je še zelo omejeno učinkovito vgrajena v odločanje in programiranje razvoja.

### - Upravljavski mehanizem se mora navezovati na vsa področja enakovredno in premišljeno (vodarstvo, narava, produktivnost, življenjski slog prebivalstva, kultura...)

Razumeti je treba procese v naravi in razmerja med področji na določenem območju. Vloga posameznika pri oblikovanju identitete neke krajine je lahko zelo velika. Odločitve o tem, ali lastnik pusti na travniku rasti posamezno drevo ali o tem do kje bo na stiku z gozdnim robom kosil travo so tiste, ki ohranjajo in ustvarjajo kakovost kulturne krajine, ki neposredno določajo razmerja med pridelavo, biotsko pestrostjo in podobo. . Na koncu je vedno ključen subjektivni faktor - in zato bi morali posvečati veliko pozornosti temu, kako in kakšno podporo zagotavljamo subjektom/lastnikom in drugim posameznikom, ki neposredno delujejo v krajini.

- **Konstantno spreminjanje je v naravi krajine, krajina se spreminja zaradi delovanja naravnih procesov in zaradi delovanja človeka**, zaradi spreminjanja dejavnosti in rabe na območju. Fizične spremembe v krajini predstavljajo razvoj, uveljavljanje novih dejavnosti v prostoru je treba upoštevati in do določene mere sprejemati (npr. sprememba pašnika v sadovnjak). Problem je celovito predrugačenje življenjskega sloga na določenem območju, zaradi česar pride do velikih sprememb v rabi in poselitvi in posledično do spremembe v krajinski in arhitekturni tipologiji (npr. sprememba zidanic na vinogradniških območjih v stalne bivalne objekte in sočasno opuščanje obdelovanja, spreminjanje vinogradov v okrasne nasade in vrtove).

- **Razkol med ohranjanjem naravne in kulturne dediščine**. Ohranjanje narave je, iz več razlogov (med drugim tudi zaradi več nivojskega sistema varovanja, mednarodno uveljavljenega pomena in finančne podpore) visoka prioriteta pri urejanju prostora, medtem ko je varstvo kulturne dediščine strukturno mnogo bolj podhranjeno in tako nehote postavljeno na nižjo stopnjo upoštevanja v vseh procesih odločanja o razvoju.

Posledice slabo domišljene razgradnje nekdanjega sistema povezanega varstva naravne in kulturne dediščine z zakonodajnimi spremembami konec 90-tih let prejšnjega stoletja so zelo občutne pri upravljanju zavarovanih območij. Prav upravljanje krajine, ki zahteva celovito obravnavo krajine in skrbno uravnoteženje interesov, je področje na katerem so pomanjkljivosti najbolj očitne. Zavarovana območja ohranjanja narave s svojim upravljavskimi organi in načrti prav zaradi te zakonske ločitve manj uspešno povezujejo akterje na območjih kot bi jih lahko, če bi bila zaveza za varstvo celovita.

- Glede izobraževanja ljudi o krajini v šolskem sistemu, je pomembno, da se sočasno zagotovi tudi neformalno in informalno izobraževanje odločevalcev in širše javnosti ter tako vzpostavi pogoje za razvoj vrednot praksi. Izkušnje kažejo, da izobraževanje v okviru šolskega sistema brez ustreznih dejanj v praksi, ne deluje prepričljivo in nima velikega učinka na razvoj vrednot in veščin. Program izobraževanja je zato treba smiselno opredeliti za vse vrste izobraževanja in navezati na prakso. Upoštevati je treba, da imajo ukrepi za ohranjanje narave in krajine, ki so v pristojnosti lokalnih skupnosti in v izvedbeni moči prebivalcev, učinke tudi na nacionalno raven.

- **Ministrstvo za gospodarstvo ni ustrezno vključeno v urejanje prostora**.

Turistični razvoj se načrtuje brez posebnega odnosa do urejanja krajine, prepoznavanje razvojnega potenciala prostora, in v tem okviru krajine, ni zares povezano z razumevanjem procesov narave in rabe prostora, zaradi tega prihaja do zgoščevanja rabe in nesprejemljive rabe na najbolj prepoznavnih/izpostavljenih lokacijah. Vpetost v prostorsko načrtovanje je zaradi posebnih značilnosti sektorja (npr. zasebni sektor, razpršenost ... ) akterjev, zelo šibka. Zaradi številnih možnosti za graditev brez gradbenih dovoljenj prihaja tudi do slabo domišljenih (strokovno spornih) prostorskih rešitev in degradacij prostora ter posredno tudi do zmanjševanja vrednosti krajine.

Energetika je pri umeščanju v prostor vedno problem, medtem ko je umeščanje drugih infrastrukturnih elementov, kot so ceste, za ljudi bolj sprejemljivo. Problem sprejemljivosti infrastrukturnih posegov je povezan z njihovimi prostorskimi in siceršnjimi značilnostmi in tudi z načinom načrtovanja, ljudje se slabše zavedajo pomena energetske infrastrukture kot

prometne, sistem argumentacije in umeščanja nista dovolj prilagojena razumevanju problema in potrebam te infrastrukture.

Ni jasne državne politike kar se tiče kulturne dediščine, ravna se po evropskih navodilih, kljub temu da evropska politika glede kulturne dediščine ni izrazito močna (ambiciozna).

Vode so krajinski koridorji na katerih se lahko dobro predstavlja vplive rabe na krajino. Izkušnje kažejo, da se v povezavi z urejanjem vodotokov, vodnih nabrežij in brežin lahko v območjih varstva zelo učinkovito vključi tudi kulturno dediščino oziroma poveže varstvo naravne dediščine, z varstvom voda in kulturne dediščine.

## **PROBLEMI**

### **- Kupovanje nepremičnin in kmetijskih zemljišč za namen ustvarjanja dobička.**

Tuji investitorji pogosto nimajo odnosa do krajine kot celovitega sistema, v neki specifični krajini ne živijo ampak zemljišča zgolj obdelujejo in pridelujejo kar vpliva na njihov omejen interes za kulturno in naravovarstveno vrednost krajine. Zato, da bi lastniki enakovredno upoštevali vse vidike krajine, je treba poskrbeti, zagotoviti pogoje rabe in urejanja na tak način, da so ob prenosu lastnine novemu lastniku nedvoumno predstavljene možnosti in naloge v zvezi s celovitim upravljanjem.

### **- Administrativna ureditev majhnih prostorskih in upravnih enot.**

Posamične občine so razvojno avtonomne in zaključene enote. To pomeni, da so si cilji občin, ne glede na njihovo velikost lahko zelo podobni: imeti svojo proizvodno cono, tehnološki park, trgovski center ipd. Razpršenost umeščanja takšnih dejavnosti/con v prostor negativno vpliva na podobo krajine in nenazadnje tudi na njihovo uspešnost kar dodatno povečuje škodljivost tovrstnega izoliranega načrtovanja razvoja dejavnosti v prostoru.

Na občinski ravni je temeljni problem, da **prostor načrtujemo, upravljamo z njim pa ne.**

Številni ukrepi urejanja na izvedbeni ravni - pri rabi, nadzoru, vzdrževanju in prenovi – preprosto manjkajo, nihče zanje ni zadolžen/odgovoren. Dokumenti OPN so pogosto dobro napisani, na terenu pa se zastavljeni cilji različno uspešno izvajajo, težave povzročajo lastništvo, slabo določene pristojnosti, slabo sodelovanje med akterji in nadzor.

**- Sklicevanje na neko krajino pri varstvu zaenkrat ne deluje, ker ni dovolj podrobno in strokovno podrt,** kljub temu, da so v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije določena prepoznavna območja (izjemne krajine, pomembne krajine). Potrebna bi bila še podrobna karta v merilu 1:5000, ki bi omogočila točno določitev območja na katero se določilo o izjemni krajini nanaša, vendar takšne karte za varstvo krajine niso bile izdelane. Vprašanja, ki se glede tega pojavljajo so: kdo bi bil odgovoren za pripravo (nosilec) teh kart, kdo bi izdelal takšne karte, kdo bi nadziral stanje v prostoru in vodil pogajanja z ministrstvi, stroko, občinami itd.

Primer: V pripravi dokumentacije DPN za energetski projekt na reki Muri je očitno zelo izrazito pomanjkanje zavzemanje za obvodno krajino. Civilne iniciative proti gradnji hidroelektrarn na Muri se tako ves čas naslanjajo zgolj na ekološki vidik, medtem ko se

vodnata krajina ob Muri zelo obstransko obravnava, če sploh, čeprav bi jo izgradnja novega energetskega objekta bistveno spremenila – tako njeno vodnatost kot naravo in podobo ter nenazadnje tudi uporabnost za človeka (rekreacija, zaščita vodnega vira).

- **Pomen biodiverzitete je pri urejanju prostora zanemarjen**, čeprav je po evropski strategiji 4. kazalnik glede na pomembnost.

- **Odtujenost resorjev, ki se ukvarjajo s kulturno dediščino**. Kulturna dediščina se mora stalno uporabljati, ker hitro propada in se spreminja, tako stavbna dediščina kot kulturna krajina. Dediščinska krajina je še vedno 'eksotičen' element znotraj področja kulturne dediščine. Poudarek je bolj na objektih, zgradbah.

- **Turistični sektor krajino obravnava kot produkt**. Pojav 'krajinskega brandinga' v turistični regiji Toskani, kjer je varovanje krajine vpeto v sistem politike. Dela se na celovitosti varovanja krajine (turizem, kmetijstvo, produkcija, narava, kultura).

- Novo priseljeni prebivalci podeželske krajine do tega prostora nimajo enakega odnosa kot lokalno prebivalstvo, ki od okoliške krajine živi. Odtujenost priseljencev do krajine, še posebej do pridelovalnih površin, prinaša konflikte med 'priseljenci' in 'avtentičnimi prebivalci'. Raven razumevanja krajine in njenih procesov pri priseljenih lokalnih prebivalci in lastniki vikend hiš je zelo nizka, krajine pa ne vidijo kot skupne vrednote.

- **Prostorske strategije in politike so razdeljene na veliko 'mikroravnih'**. Primanjkuje krovni povezovalni člen. Uresničevanje strategij v povezavi z pomanjkanjem sredstev za ukrepe se pridobiva s projekti, katere se prilagaja glede na razpisne pogoje. Tak sistem pa slabo vpliva na celotno podobo krajine.

- **Pomanjkanje znanja o talni biodiverziteti**. Krajina, njena raba in podoba, je zelo neposredno povezana s tlemi, z geološko podlago in z vrsto tal. Z degradacijami tal zaradi rabe in podnebnimi spremembami, osuševanjem prihaja tudi so biološkega siromašenja in posledic, ki so zaznavne tudi v krajinski sliki in drugih (uporabnih) funkcijah krajine. Ljudje se že zelo zavedajo posledic onesnaževanja vode in zraka, manj pa je razširjeno znanje o ogroženosti tal, znanja o talnemu onesnaženju je tudi med strokovnim kadrom zelo malo (pomembnost talnih organizmov za biodiverzitetu, ekološke funkcije tal, talni tipi ipd).

**V ravninskih gozdovih, še posebej na vzhodu Slovenije je problem krčenje tega gozda.** Gozd je na teh območjih ekosistemsko optimalna raba, varuje vodo in biotsko pestrost širšega okolja. Največji problem je zaznaven v primestnih krajinah, kjer je pritisk na zazidljiva zemljišča zelo velik. Pred gospodarsko krizo so se industrijske cone umeščale v gozdna območja (primeri Komenda, Lukovica, Logatec itd). Danes se jih umešča tudi na kmetijska zemljišča (primer Magna – umestitev na kmetijsko zemljišče, nadomestna zemljišča se išče v sosednjem ravninskem gozdu).

## REŠITVE

### - Programi vključevanja novih priseljencev v ruralne krajine.

V alpski krajini obstajata problema odseljavanja ljudi, ki so prostor obdelovali in visoka pojavnost novih lastnikov parcel ali stavb, ki tam ne živijo stalno ali med letom oddajajo prostore turistom.

### - Nadaljevanje na regionalni klasifikaciji krajinskih tipov in **osvežitev karte krajinskih tipologij.**

- **Formaliziranje inštrumenta za usklajevanje občinskih potreb.** Skupen interes, skupna sredstva. Ovrednotenje skupnih potreb in medobčinsko sodelovanje.

- **Regionalni plan v smislu določanja skupnih ciljev in projektov oziroma dogovarjanje med občinami.** Referenčni primer avstrijske regionalnega politike: kompenzacija za nerazvoj- če občine pristopijo k skupnemu medobčinskemu planu, (na področju varstva, razvoja ali omejitev) obstaja sistem za pravično uravnoteženje prihodka med temi občinami. Npr. gospodarski prihodki občine, ki razvija industrijsko dejavnost, se razdelijo med vse občine znotraj dogovora, ki so se taki coni odpovedale, ampak zato razvijajo druge panoge (rekreacijo, turizem, kmetijstvo...).

- **Terenska služba za sodelovanje in vključevanje ljudi na terenu.** Lokalno prebivalstvo in tisti, ki gospodarijo s krajino ohranjajo njeno identiteto oziroma kulturno dediščino. Temeljni ukrep bi bil tudi vključevanje teh akterjev in sodelovanje z stroko, ki določa načrte in strategije.

- **Sodelovanje kulturnega sektorja in kmetijstva,** na podlagi referenčnega primera kmetijske svetovalne službe, ki je uveljavljena v Avstriji. Naloga kmetijskega svetovalca je na posesti skozi ogled terena kmeta usmeriti glede razporeditve pridelovalnih površin, grajenih objektov, izbire rastlin ipd- kar vpliva na izgled krajine.

- Krajino naj se varuje v sklopu varstva znotraj sistema urejanja prostora, ne zgolj kot enota kulturne dediščine.

- **Sklicevanje na biodiverzitetu** na določenih območjih kulturne krajine je potencial za iskanje načinov za ustvarjanje skupnega projekta vseh strok.

- **Sistem od spodaj navzgor, kjer je temelj izobraževanje** ljudi o kulturni krajini, v kateri živijo in delujejo. Začeti z delavnicami, izobraževanji, vključevanjem akterjev.

- Izobraževanje županov o krajini oziroma prostoru.

- **Ozaveščanje javnosti in strokovne javnosti o pomembnosti tal.** Dvig razumevanja o medsebojno odvisni povezanosti vseh komponent okolja (voda, zrak, rastline, tla) v celotno povezano strukturo.

## ZAKLJUČEK

---

Predstavniki organizacij, ki se ukvarjajo z urejanjem prostora, izražajo interes po sodelovanju z različnimi strokami in sektorji, vendar je zaradi pomanjkanja učinkovitega inštrumenta, kot povezovalnega člana, sodelovanje oteženo.

Ne obravnava se problema slabe splošne ozaveščenosti ljudi o tematiki krajinske politike. Bolj poudarjeno bi se moralo ukvarjati z izobraževanjem širše javnosti o prostoru, kot skupni vrednoti.

Pri razvojnih in varstvenih strategijah prostorskega načrtovanja je kulturna krajina slabo obravnavana. Ni zadostnega razumevanja do subjektov, ki s kulturno krajino dejansko upravljajo in omogočajo njen obstoj oziroma soustvarjajo njeno identiteto. Ustrezna raba v krajini omogoča njeno varstvo, vendar zaradi slabega prenosa znanja in pomanjkanja smernic o upravljanju, prihaja do spreminjanja celostne podobe krajine. Spreminjanje krajine skozi čas je naraven proces, ki ga je treba upoštevati, vendar ga z strokovnimi usmeritvami tudi nadzorovati.



SODELUJOČI:

Blanka Bartol	MOP: Direktorat za prostor, graditev in stanovanja
Mojca Stupan Kobilica	Zavod za gozdove Slovenije, OE Ljubljana
Manca Jug	Locus
Mitja Simič	ZVKD, OE Novo Mesto
Andrej Verlič	Vodja KP Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib
Gaja Trbižan	RRA LUR Ljubljana
Mojca Čučnik Zgonec	MKGP: Sektor za urejanje kmetijskega prostora in zemljiške operacije
Lidija Globevnik	Tematski Center Vode
Maja Simoneti	IPoP- projektni partner DKAS
Aleš Mlakar	Prostorsko načrtovanje s.p., za DKAS
Špela Berlot	CIPRA Slovenija
Tadej Bevk	Oddelek za krajinsko arhitekturo- BF, za DKAs
Nika Cigoj Sitar	Prostorsko načrtovanje s.p., za DKAS
Nika Marn	IPoP- projektni partner DKAS